

Over de afname van gieren, vooral de Himalayagier *Gyps himalayensis*, in Tibet en China

Chris van Orden en Natalia V. Paklina

Hoezeer de culturele revolutie in China een compleet rampenplan voor de bevolking was, weet vrijwel een ieder. Dat het zelfs een deel van de avifauna betrof in die zin dat huis- en ringmussen op grote schaal 'vernietigd' moesten worden, weten velen ook. Maar weinigen weten dat ook de populaties van gieren, vooral de Himalayagier *Gyps himalayensis*, in Tibet en het aangrenzende deel van China een zware tol moesten betalen. Allereerst moet worden gezien waarom.

Als een categorie van mensen weet wat goed is voor anderen, en dat met dwang aan hen oplegt, kunnen we spreken van een intolerante cultuur. Als de bijbehorende ideeën de flexibiliteit hebben van gewapend beton, is de dictatuur compleet. En precies dat was de bedoeling van de Chinese machthebbers in de jaren tussen 1950 en ongeveer 1995. Aldus het communistische bewind in de Sovjet-Unie kopiërend. Mensen met individuele wensen waren een gevaar voor de staat en de godsdienst was dat ook. Iedereen die protesteerde of de moed had zijn religie openlijk te beleiden, was een vijand van het volk. Bijna 20 miljoen Russen verdwenen in gevangenkampen en crepeerden daar. Het aantal Chinezen dat het zelfde lot onderging, is onduidelijk. Maar in ieder geval nóg groter. Wat dit met gieren van doen heeft, is om te memoreren dat bij culturele revoluties alles gepermittereerd lijkt te zijn en dat de betekenis van gieren in zo'n situatie niet eens herkend wordt. De reden dat gieren werden bestreden was, en is het hier en daar nog steeds, de relatie tussen de boeddhistische geloofsopvatting en de rol van gieren daarin. Die relatie moest worden gebroken om de 'prehistorische cultuur' van deze 'luizenkwekers' -zo werden de Tibetanen gekwalificeerd- te 'humaniseren'. Gieren zijn door de eeuwen heen de transporteur van de lichaamsziel. Tibetanen geloven dat de mens twee zielen heeft. De belangrijkste, de geest, verlaat zelfstandig het lichaam na de dood, maar de lichaamsziel wil zich maar al te graag hechten aan andere levende mensen en wordt daar een plaaggeest. Vandaar dat deze ziel met geweld uit het lichaam moet worden bevrijd. Dan is er niets aan de hand. En juist bij dit gebeuren, het uit elkaar hakken van het dode lichaam, is de rol van de gier essentieel. Na het eten van de lichaamsresten wordt de ziel door de gier in de lucht gebracht, zijn uiteindelijke domein. Vandaar de naam luchtbegrafenis. Een term die in feite een *contradictio in terminis* is, maar tot op heden heeft zich geen betere benaming aangediend. Doordat dit proces eeuwen lang gemeengoed in heel Tibet was, heeft de Himalayagier zich hier totaal aan aangepast. De dieren werden als het ware culturele huisdieren en het zou ons niet verbazen als de verspreiding van deze soort compleet aan dit gebeuren

was en is gerelateerd. We hebben Himalayagieren vrijwel uitsluitend daar gezien waar luchtbegraffenissen werden gehouden.

Himalayagier bij Pabunka in Tibet, 6 november 1998 (Natalia Paklina).
Himalayan Griffon near Pabunka, Tibet.

Het heeft tot 1988 geduurd voordat Tibet voor westerlingen individueel te bereizen was. We stonden al jaren als het ware in de wachtkamer om Tibet te betreden, en dus present op het moment dat het mogelijk werd. Pottenkijkers hadden de Chinezen voordien niet nodig. Wat het westen wist, wist het van de vele vluchtelingen. De reden dat we zo lang in de wachtkamer stonden te popelen, is onze ervaring dat wat ooit cultureel in Centraal-Azië bestond (een unieke volkscultuur) in recordtempo werd weggevaagd. Alles van historische waarde lijkt weerloos te zijn tegen globalisering of ideologische programma's. Maar Tibet zou in dit opzicht nog een mirakel kunnen zijn, een historische sensatie. En waarachtig, dat was het. Maar bij het lopen rondom het schitterende klooster in Xiahe (uit te spreken als 'sjagge') zagen we al de eerste symptomen van gierenbestrijding.

Op diverse plaatsen zagen we resten van Himalayagieren en een enkele Lammergier *Gypaetus barbatus*, maar toen wisten we de reden nog niet. Een paar dagen later kwamen we in contact met een Tibetaan waarmee we in latere jaren heel wat tochten door centraal Tibet zouden maken. Hij, een leraar in Tibetaans boeddhisme, had zijn prijs in de culturele revolutie betaald. Op onze vraag wat de dode gieren te betekenen hadden, vertelde hij ons dat we slechts het topje van de ijsberg hadden gezien. 'Deze gieren zijn gedood door Chinese soldaten. Maar het grote bestrijdingswerk is al in de jaren zestig en zeventig geschied. Mijn vader was burgemeester van een dorp bij dit klooster. In 1961 kwamen er soldaten die vertelden dat we onze doden niet meer naar de luchtbegraafplaats mochten brengen. Vanaf dat moment moesten we de doden verbranden of begraven. Indien er niet aan dit bevel gehoor zou worden gegeven, zouden er harde maatregelen volgen. De eerstvolgende dode uit ons dorp werd, zoals

dit eeuwen gebeurd is, naar de luchtbegraafplaats gebracht. Alsof de Chinezen hierop hadden gewacht, werden de aanwezigen gearresteerd maar niet voordat het grootste deel van de aanwezige gieren die heel vertrouwd met mensen waren en vaak op de begraafplaats tussen de benen van de mensen liepen, met knuppels werden doodgeslagen. Om kogels te besparen, werd ons nog verteld.

De mensen die het gebod hadden overtreden, werden even later, met mijn vader, in het openbaar gefusilleerd. Ik moest, omdat ik een zoon van hem was, wegwerker worden. Ik werd daartoe uit het klooster gehaald, waar ik als kind was ingetreden. Ik ben 24 jaar wegwerker geweest, ver van mijn klooster. Elke morgen moesten we communistische liederen zingen. Tientallen van ons zijn bij dit werk gesneuveld. Maar uiteindelijk mocht ik weg. Weer ben ik monnik geworden, daarna student en afgestudeerd. Waar jullie getuige van zijn, is een zogenaamde inhaalactie omdat er nog steeds mensen naar de luchtbegraafplaats worden gebracht. De laatste vogels moeten nu sneuvelen.'

Vanaf 1988 zijn we tot op heden elk jaar in Tibet geweest, voor langere (3-4 maanden) of kortere (4-7 weken) tijd. Het bovengeciteerde verhaal hebben we door het hele land, in diverse varianten maar alle even macaber, gehoord en de gevolgen ervan gezien. Overal moest de relatie mens-gier worden gebroken. In 1992 en 1995 waren we bij toeval getuige van zulke inhaalacties. Bij Gerze, in NW-Tibet, werden door soldaten 5 Lammergieren geschoten en tussen Gyantse en Lhasa maar liefst 126 Himalaya Gieren, eveneens door soldaten. Stupidier beeld dan lachende soldaten bij het neerstorten van een gier terwijl de bevolking met ontzetting toekijkt, hebben we in Tibet niet gezien! Nog gingen de mensen door met het brengen van doden naar de luchtbegraafplaatsen, waar de doden nu door honden werden opgegeten. Altijd al waren de honden de concurrenten van de gieren. Bij grote bestrijdingsacties werden nu de honden geschoten. Deze dieren leefden min of meer in wilde staat bij kloosters of bij luchtbegraafplaatsen. Ze maakten holen als vossen of wolven waar de jongen werden geboren. De bevolking bleef doorgaan met luchtbegrafeningen, maar het drama werd nu dat de restanten langzaam moesten weggroten. Vossen en alpenkraaien waren niet in staat om het aanbod weg te werken. Maar als de nood het hoogst is, is soms de redding nabij. Bij Lhasa zijn twee heel grote kloosters, Drepung en Sera. Honderden monniken uit deze kloosters zijn in de jaren zestig en zeventig naar India gevlucht, maar inmiddels is een nieuwe garde aangetreden. Bij intrede moesten ze beloven niet te revolteren tegen het Chinese gezag. De abten van deze kloosters hebben in 1997 aan de Chinezen gevraagd op te houden met maatregelen tegen luchtbegraafplaatsen, omdat het Chinese gezag werd erkend en alle minderheden in China hun eigen cultuur mogen behouden. En, dit is de andere kant van de medaille, er is nauwelijks een ander land dan China op de wereld, of het zou India moeten zijn, met zoveel authentieke culturen van minderheden. Na een hoop geschermtsel werden de luchtbegraafplaatsen met rust gelaten, doch uitsluitend

tussen Shigatze, ten westen van Lhasa, en Djegum, ten oosten van Lhasa in de centrale vallei van Tibet, waar van oorsprong ook de meeste Himalayagieren voorkwamen. Vanuit een kleine restpopulatie die zich bij Sera met kunst en vliegwerk heeft weten te redden, klimt de populatie in de centrale vallei langzaam omhoog.

Foto. Himalayagieren bij Pabunka, net ten westen van Lhasa in Tibet, 6 november 1998 (Natalia Paklina). *Himalayan Griffons at Pabunka, just west of Lhasa in Tibet, 6 november 1998.*

In 1999 heeft het klooster van Djegum een luchtbegraafplaats hersteld volgens de meest klassieke opvattingen en het is nu al het 'Père Lachaise', de luxe begraafplaats van notabelen in Parijs, in Tibet. Stoepa's en gebedsvlaggen verhogen de geestelijke waarde van de natuur aldaar. Kosten noch moeite worden gespaard om een dode daar heen te brengen. Er is alleen een klein manco: er zijn nog maar heel weinig Himalayagieren overgebleven. Het oosten van Tibet wordt door de Chinezen inmiddels als een deel van China beschouwd, maar oogluikend herstellen zich daar enkele luchtbegraafplaatsen. Maar er is in die regio geen enkele gier meer te bekennen. Wel is de hondenpopulatie herstellende. Ofschoon de verorbering door honden als niet-optimaal voor de lichaamsziel wordt beschouwd, is dit beter dan welk Chinees dodenritueel dan ook. In het noorden en westen van Tibet zijn de omstandigheden altijd anders geweest. Dit hoogland kent ijskoude winters waarbij de temperaturen gemakkelijk tot -40°C en hier en daar zelfs tot -50°C zakken. In deze gebieden kwam de Himalayagier altijd al bij uitzondering voor. Het gebied is voor hen te koud. Lammergieren daarentegen komen er wel voor, maar altijd als eenling en deze soort is alleen maar geïnteresseerd in kapot geslagen botten. In dit nauwelijks door mensen bewoonde gebied werden de doden door honden en wolven

verorberd en het is daar dat we enkele malen een kruising van een hond en een wolf hebben gezien. Altijd was de moeder van zo'n dier een hond.

Samenvattend kunnen we stellen dat gedurende de periode 1960 tot en met 1997 de Himalayagier in Tibet in aantal is gedecimeerd. Het aantal gedode dieren moet stellig enkele duizenden hebben omvat. In het westen van Tibet hebben we na 1995 zelfs niet één exemplaar meer gezien. Het aantal dat nu in de Tibetaanse vallei, tussen Shigatze en Djegum, huist omvat hoogstens 300 ex. Het aantal Lammergieren dat slachtoffer is geworden, is gelukkig aanzienlijk kleiner en zal wellicht niet meer dan 200 ex. hebben bedragen. Deze eenzame jagers bezoeken de luchtbegraafplaatsen pas op het moment dat de geraamten met knuppels fijn worden geslagen. Ze grijpen een 'mergpijpje' om daarna onmiddellijk te vertrekken. Van de drukte met de andere gieren houden ze niet en dat gedrag heeft hun van een ergere slachting gered. In het westen van Tibet kwam nog veelvuldig een andere gier de luchtbegraafplaatsen bezoeken. Het was de Indische Oorgier *Sarcogyps calvus*. Maar vanaf het moment dat wij Tibet bezochten, waren zij al zo goed als alle gedood. 'Inhaalacties' waren voor hen niet nodig. In de twaalf jaren dat we Tibet doorkruisen, hebben we deze soort alleen bij uitzondering gezien, en dan nog uitsluitend in de provincies Yunnan en Gansu. Nooit een exemplaar bij een luchtbegraafplaats. Maar alle Tibetanen die we hebben gesproken, waren stellig in hun mening dat deze soort in een recent verleden de luchtbegraafplaatsen in grote aantallen bezochten. Ofschoon hier en daar nog een gier wordt geschoten, nu meer 'voor de lol' dan systematisch, is er inmiddels gelukkig een ander klimaat bepalend voor het wel en wee van gieren in Tibet.

Foto. Luchtbegrafenis van een vrouw op de Vlakte van Boeddha, Kailas, West-Tibet, 6 oktober 1995 (Chris van Orden). *Traditional burial in western Tibet, 6 October 1995.*

Summary: On the decline of vultures, especially Himalayan Griffons *Gyps himalayensis*, in Tibet and China

Since 1988, when individual foreigners were again allowed to enter Tibet, the authors grasped the opportunity to see for themselves what havoc was caused by the Chinese occupation, especially regarding the Tibetan culture. The country was visited annually for 4-7 weeks up to 3-4 months per visit. Before the invasion of the Chinese, Tibetans used to bring their dead to special areas outside the village, dismember the corpse and allow the vultures, mainly Himalayan Griffons *Gyps himalayensis* but also Red-headed Vultures *Sarcogyps calvus* and Bearded Vultures *Gypaetus barbatus*, to devour the human remains. Dogs, and locally wolves, also took their share. Bhuddist Tibetans believe that the spirit leaves the body voluntarily after its death, but not so the body-soul. The latter has a tendency to switch to other humans, and in doing so will become a teaser. To prevent this, the body of the deceased has to be dismembered in order to force the teaser into the open air. The vultures are a great help in disposing of the body-soul.

The authors spoke to many Tibetans about this tradition. Their tales were remarkably similar. Since the occupation, the Chinese cracked down on these traditional burials, forcing the Tibetans to burn or bury their dead (an impossible task given the lack of soil and wood in the mountains), executing those who tried to continue the traditional air burials and clubbing attending Himalayan Griffons to death. Between 1950 and c. 1995 it is estimated that 1000s of Himalayan Griffons and several 100s of Bearded Vultures were killed, an easy operation because the vultures had become extremely tame following centuries of adaptation to air burials. Culling vultures, dogs and wolves continued into the 1990s, although most vultures had already been wiped out by the 1960s and 1970s. In later decades, the Chinese intermittently held new rounds of vulture killing, in order to prevent the species to increase again. Two such operations were witnessed by the authors in 1992 and 1995, respectively in NW-Tibet near Gerze (5 Bearded Vultures shot by Chinese soldiers) and between Gyantse and Lhasa (126 Himalayan Griffons ditto). Remains of dead vultures were seen at many monasteries in the 1990s, proving the fact that killing continued.

As dogs and wolves were also killed, the situation became intolerable because the dead could not be disposed of, and were left behind to rot. The situation slightly improved after 1997, when monks of the big monasteries of Drepung and Sera at Lhasa pointed out that minorities in China have the right to uphold their own traditions. After many hassles, it was agreed that air burials were again allowed in the central valley of Tibet between Shigatze (west of Lhasa) and Djegum (east of Lhasa). However, Himalayan Griffons had become very scarce by then. In western Tibet, the authors failed to see any Himalayan Griffons after 1995 and the number residing in the Tibetan valley between Shigatze and Djegum may not exceed 300 birds. Red-headed Vultures had been virtually wiped out by the time the authors

started travelling in Tibet in 1988; during 12 years of traversing the country this species was rarely encountered, and if so exclusively in the provinces of Yunnan and Gansu. According to Tibetans, this species used to be a common visitor of burial sites in the past.

Literatuur

Onderstaande artikelen geven niet altijd juiste informatie over het hoe en waarom van luchtbegraafplaatsen. Wie meer wil weten over de reizen van Chris in het Oost-Palearctische gebied, moet zijn boek 'De glans van het echte' lezen (zie ook Recente roofvogelliteratuur).

- Houston D.C. 1990. Use of vultures to dispose of human corpses in India and Tibet. Page 186 in Newton I. (ed.), *Birds of prey*. Merehurst, London.
- van Orden C. 2000. De glans van het echte: Impressies uit Centraal Azië en Siberië 1970-2000. Maitreya, Emst.
- Satheesan S.M. 1998. The role of vultures in the disposal of human corpses in India and Tibet. *Vulture News* 39: 32-33.

Adressen:

CvO: Doelenstraat 14, 1601 GL Enkhuizen (Email: paklina@planet.nl)

NVP: Institute of Animal Ecology, Russian Academy of Sciences, Aviamotoraia 15, kv 2, 111020 Moscow, Russia (Email: paklina@hotmail.com)

Foto. Groep Himalayagieren bij Pabunka, net ten westen van Lhasa, Tibet, 6 november 1998 (Natalia Paklina). *Flock of Himalayan Griffons at Pabunka, just west of Lhasa, Tibet, 6 November 1998.*